

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра російської філології та зарубіжної літератури

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

_____ О. А. Остроушко

«___» _____ 20__ р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Старослов'янська мова

підготовки **бакалавра**

спеціальності **014 Середня освіта (Російська мова і література)**

факультет **іноземних мов**

Кривий Ріг – 2019

Програма дисципліни «Старослов'янська мова» для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 014 Середня освіта (Російська мова і література). – 12 с.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Алексеєва Г. С., асистент кафедри російської філології та зарубіжної літератури.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гамалі О. І., доцент кафедри російської філології та зарубіжної літератури,
к. філол. н., доцент;

Каневська О. Б., доцент кафедри російської філології та зарубіжної літератури,
к. пед. н., доцент

Обговорено та схвалено кафедрою російської філології та зарубіжної літератури
«__» _____ 20__ р., протокол № __

Завідувач кафедри
М. О.

(підпис)

Дудніков

(прізвище, ініціали)

Затверджено Вченою радою університету

«__» _____ 20__ р., протокол № __

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифр спеціальності, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3 Кількість кредитів (заочне) – 4	Шифр і назва спеціальності (предметна спеціалізація) 014 Середня освіта (Російська мова і література)	Нормативна	
Загальна кількість годин – 90 Загальна кількість годин (заочне) – 120		Рік підготовки:	
		2	2
		Семестр	
		4	03
			3
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Додаткова спеціальність (спеціалізація): 014 Середня освіта (Англійська мова і література)	16 год.	6 год.
			-
		Практичні, семінарські	
		16 год.	-
			6 год.
	Лабораторні: -		
	Самостійна робота		
		58 год.	54 год.
			54 год.
	Індивідуальні завдання: -		
Вид контролю: залік			
	Ступінь вищої освіти: бакалавр		

2. ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Старослов'янська мова» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 014 Середня освіта (Російська мова і література). Рівень вищої освіти перший (бакалаврський).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є фонетичний, лексичний та граматичний рівні старослов'янської мови.

Міждисциплінарні зв'язки: сучасна російська літературна мова; практикум і культура мовлення; історія російської літературної мови, історична граматики, давньоруська література.

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: закласти основи славістичних знань про найбільш суттєві відомості із слов'янської філології. Історію російської мови, мовну спорідненість слов'янських народів і джерела їх книжної культури, фонетики та граматики стародавньо-писемної мови слов'ян. Особлива увага приділяється вивченню основних закономірностей, які були характерними в прадавні часи для всіх слов'янських мов.

Завдання:

розширити лінгвістичні знання студентів-русистів; формувати науково-історичні наукову базу знань про російську мову, її фонетичний і граматичний лад, лексичний склад і словотвірні можливості; висвітлити питання з історії слов'янської писемності; схарактеризувати граматичні категорії, граматичні форми, окремі частини мови; ознайомити оволодіти практичними вміннями та навичками аналізу та історичного коментарю мовних явищ, необхідних для розуміння особливостей сучасної російської мови.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

історію виникнення старослов'янської мови, її структуру, фонетичні, лексичні, граматичні особливості; основні відомості про писемність слов'ян; про найважливіші глаголичні та кириличні пам'ятки; про фонетичні процеси праслов'янської епохи; про звукові процеси, що позначились у пам'ятках X-XI ст.; про граматику старослов'янської мови;

уміти:

читати, перекладати й аналізувати старослов'янські тексти; виділяти старослов'янізми на всіх рівнях ієрархії мови з метою формування в учнів уявлення про мову як складне утворення, що у процесі розвитку збагачується та трансформується.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Возникновение старославянской письменности.

Тема 1.1. Понятие о старославянском языке как древнейшем письменно-литературном языке.

Тема 1.2. Просветительская деятельность Кирилла и Мефодия.

Тема 1.3. Народная (диалектная основа) старославянского языка.

Тема 1.4. Паннонская теория.

Тема 1.5. Важнейшие глаголические и кириллические памятники, их краткая палеографическая и языковая характеристика.

Тема 1.6. Графика и орфография старославянского языка.

Змістовий модуль 2. Фонетика старославянского языка.

Тема 2.1. Праславянский язык и его фонетические процессы как предпосылка развития звуковой системы старославянского языка.

Тема 2.2. Звуковые процессы, связанные с действием «закона открытого слога». Палатализация заднебных g, k, ch.

Тема 2.3. Фонетика старославянского языка (IX-XI вв.).

Тема 2.4. Фонетическая структура слова второй половины IX в. Система вокализма и консонантизма старославянского языка.

Тема 2.5. Позднейшие звуковые процессы, отразившиеся в памятниках X-XI вв.

Змістовий модуль 3. Грамматика старославянского языка.

Тема 3.1. Особенности морфологического строя старославянского языка.

Тема 3.2. Имя существительное. Развитие категории одушевленности.

Тема 3.3. Местоимение. Имя прилагательное. Имя числительное.

Тема 3.4. Глагольная система старославянского языка: основные грамматические категории старославянского глагола.

Тема 3.5. Формы настоящего и будущего времени.

Тема 3.6. Глагольные основы старославянского глагола.

Тема 3.7. Классы старославянского глагола.

Тема 3.8. Формы прошедшего времени, их образование. Простые формы: аорист, имперфект. Сложные формы: перфект, плюсквамперфект.

Тема 3.9. Значение форм прошедшего времени старославянского глагола.

Тема 3.10. Образование инфинитива.

Тема 3.11. Образование супина.

Тема 3.12. Образование причастия.

Тема 3.13. Особенности синтаксиса старославянского языка.

Тема 3.14. Простое предложение в старославянском языке.

Тема 3.15. Сложное предложение в старославянском языке.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Усього	Денна форма навчання				Усього	Заочна форма навчання			
		У тому числі					У тому числі			
		Л.	Пр.	Лр.	С.р.		Л.	Пр.	Лр.	С.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1. Возникновение старославянской письменности										
Тема 1.1. Понятие о старославянском языке как древнейшем письменно-литературном языке	4	2	-	-	2	6	2	-	-	4
Тема 1.2. Просветительская деятельность Кирилла и Мефодия	4	-	2	-	2	5	-	1	-	4
Тема 1.3. Народная (диалектная основа) старославянского языка	2	-	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 1.4. Паннонская теория	2	-	-	-	2	5	-	-	-	5
Тема 1.5. Важнейшие глаголические и кириллические памятники, их краткая палеографическая и языковая характеристика	3	-	-	-	3	5	-	-	-	5
Тема 1.6. Графика и орфография старославянского языка	5	-	2	-	3	6	-	1	-	5
Разом	20	2	4	-	14	31	2	2	-	27
Модуль 2. Фонетика старославянского языка										
Тема 2.1. Праславянский язык и его фонетические процессы как предпосылка развития звуковой системы старославянского языка	5	1	1	-	3	6	1	-	-	5
Тема 2.2. Звуковые процессы, связанные с действием «закона открытого слога». Палатализация задненебных g, k, ch	5	1	1	-	3	6	1	-	-	5

Тема 2.3. Фонетика старославянского языка (IX-XI вв.)	4	1	1	-	2	6	-	1	-	5
Тема 2.4. Фонетическая структура слова второй половины IX в. Система вокализма и консонатизма старославянского языка	5	1	1	-	3	7	-	1	-	6
Тема 2.5. Позднейшие звуковые процессы, отразившиеся в памятниках X-XI вв.	3	-	-	-	3	6	-	-	-	6
Разом	22	4	4	-	14	31	2	2	-	27
Модуль 3. Грамматика старославянского языка										
Тема 3.1. Особенности морфологического строя старославянского языка	2	-	-	-	2	4	1	-	-	3
Тема 3.2. Имя существительное. Развитие категории одушевленности	4	1	1	-	2	4	-	1	-	3
Тема 3.3. Местоимение. Имя прилагательное. Имя числительное	4	1	1	-	2	3	-	-	-	3
Тема 3.4. Глагольная система старославянского языка: основные грамматические категории старославянского глагола	4	1	1	-	2	5	1	1	-	3
Тема 3.5. Формы настоящего и будущего времени	4	1	1	-	2	3	-	-	-	3
Тема 3.6. Глагольные основы старославянского глагола	3	1	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.7. Классы старославянского глагола	3	1	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.8. Формы прошедшего времени, их образование. Простые формы: аорист. имперфект.	5	2	1	-	2	3	-	-	-	3

Сложные формы: перфект, плюсквамперфект										
Тема 3.9. Значение форм прошедшего времени старославянского глагола	3	-	1	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.10. Образование инфинитива	2	-	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.11. Образование супина	2	-	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.12. Образование причастия	2	-	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.13. Особенности синтаксиса старославянского языка	4	2	-	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.14. Простое предложение в старославянском языке	3	-	1	-	2	4	-	-	-	4
Тема 3.15. Сложное предложение в старославянском языке	3	-	1	-	2	4	-	-	-	4
Разом	48	10	8	-	30	58	2	2	-	54
Усього	90	16	16	-	58	120	6	6	-	108

6. Темы практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1.	Просветительская деятельность Кирилла и Мефодия	2	1
2.	Графика и орфография старославянского языка	2	1
3.	Праславянский язык и его фонетические процессы как предпосылка развития звуковой системы старославянского языка	1	-
4.	Звуковые процессы, связанные с действием «закона открытого слога». Палатализация заднебных g, k, ch	1	-
5.	Фонетика старославянского языка (IX-XI вв.)	1	1
6.	Фонетическая структура слова второй половины IX в. Система вокализма и консонантизма старославянского языка	1	1
7.	Имя существительное. Развитие категории одушевленности	1	1
8.	Местоимение. Имя прилагательное. Имя числительное	1	-
9.	Глагольная система старославянского языка: основные грамматические категории старославянского глагола	1	1
10.	Формы настоящего и будущего времени	1	-
11.	Формы прошедшего времени, их образование. Простые формы: аорист. имперфект. Сложные формы: перфект, плюсквамперфект	1	-

12.	Значение форм прошедшего времени старославянского глагола	1	-
13.	Простое предложение в старославянском языке	1	-
14.	Сложное предложение в старославянском языке	1	-
Разом		16	6

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кільк. годин	
		денна форма навч.	заочн. форма навч.
1.	Поняття о старославянському мові як древньому письменно-літературному мові	1	5
2.	Просвітительська діяльність Кирила і Мефодія	-	5
3.	Народна (діалектна основа) старославянського мові	-	5
4.	Паннонська теорія	-	5
5.	Важливі глаголическі і кирилическі пам'ятники, їх коротка палеографічна і мовна характеристика	-	5
6.	Графіка і орфографія старославянського мові	-	5
7.	Праславянський мові і його фонетичні процеси як передумова розвитку звукової системи старославянського мові	-	5
8.	Звукові процеси, пов'язані з дією «закона відкритого слога». Палаталізація заднебних g, k, ch	1	5
9.	Фонетика старославянського мові (IX-XI вв.).	-	6
10.	Фонетична структура слова другої половини IX в. Система вокалізму і консонатизму старославянського мові	-	6
11.	Пізніші звукові процеси, відбиті в пам'ятниках X-XI вв.	1	5
12.	Особливості морфологічного будови старославянського мові	-	5
13.	Ім'я іменник. Розвиток категорії одушевленості	-	7
14.	Містоіменник. Ім'я прикметник. Ім'я числівник	-	7
15.	Глагольна система старославянського мові: основні граматичні категорії старославянського глагола	-	7
16.	Форми теперішнього і майбутнього часу	-	7
17.	Глагольні основи старославянського глагола	1	6
18.	Класи старославянського глагола	1	6
19.	Форми минулого часу, їх утворення. Прості форми: аорист, імперфект. Складні форми: перфект, плюсквамперфект	4	4
20.	Значення форм минулого часу старославянського глагола	4	4
21.	Утворення інфінітива	4	4
22.	Утворення суфікса	4	5
23.	Утворення причастія	4	4
24.	Особливості синтаксису старославянського мові	4	4
25.	Просте речення в старославянському мові	4	5
26.	Складне речення в старославянському мові	4	5
Разом		58	108

10. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено.

11. Методи навчання

Лекції, практичні заняття, лабораторні дослідження, розв'язування лінгвістичних задач, тренувальні вправи з фонетики та граматики старослов'янської мови, робота із словниками, історичний коментар слова, тексту.

12. Методи контролю

Експрес-контроль підготовки студента до заняття, оцінювання виконання, оцінка роботи студента протягом практичного заняття, оформлення результатів самостійної роботи, виконання домашніх завдань, перевірка ведення першоджерел, поточне опитування, доповіді, тестування; підсумкові письмові контрольні роботи; підсумкова оцінка (залік).

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Вид роботи	Поточна робота			Підсумкова контрольна робота (залік)	Усього
	Модульний блок 1		Модульний блок 2		
	M1 (T1.1-T1.6)	M2 (T2.1-T2.5)	M3 (T3.1-T3.15)		
лекційні, практичні	4,5	4,25	8,75	30	100
контрольні	4,5	4,25	8,75		
самостійні	4,5	4,25	8,75		
історичний коментар	4,5	4,25	8,75		
Разом	18	17	35		

Розподіл балів:

1. *Відвідування лекційних, практичних, лабораторних занять – 10 балів.*
2. *Поточний контроль – 10 балів* (зокрема по 1-2 бали за виконанні завдання в залежності від якості виконання).
3. *Самостійна робота – 20 балів* (по 1-2 бали за кожне завдання у залежності від якості виконання, але не більше 20 балів; 30% від загальної кількості балів залікового кредиту).
4. *Контрольна робота – 10 балів* (по 5 балів за модуль; від 0 до 5 балів у залежності від повноти розкриття теми і якості виконання).
5. *Історичний коментар слова, тексту – 20 балів* (по 5 балів за модуль; від 0 до 5 балів у залежності від повноти розкриття теми і якості виконання).
6. Підсумкова контрольна робота (залік, екзамен) – **30 балів.**

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за національною шкалою		Оцінка ECTS	100-бальна система оцінювання
Екзамен (чотирирівнева)	Залік (дворівнева)		
відмінно	зараховано	A	90-100
добре	зараховано	B	80-89
		C	71-79
задовільно	зараховано	D	61-70

		E	50-60
незадовільно	незараховано	FX	30-49
		F	0-29

14. Методичне забезпечення

1. Горшкова О.В. Сборник упражнений по старославянскому языку / О.В. Горшкова, Т.А. Хмелевская. – М., 1985.
2. Дементьев А.А. Сборник задач и упражнений по старославянскому языку. – М.: Просвещение, 1975.
3. Кондрашов Н.А. Сборник упражнений по старославянскому языку и методические указания к их выполнению / Н.А. Кондрашов, Л.К. Кузнецов, К.А. Войлова. – М.: Просвещение, 1988.
4. Программы педагогических институтов: Старославянский язык: для специальности 2101 «Русский язык и литература» / Сост. Н.А. Кондрашов; отв. ред. В.В. Иванов. – Сборник №1. – М.: Просвещение, 1985.

15. Рекомендована література

Базова

1. Горшков А. И. Старославянский язык : учеб. для ун-тов и пед. ин-тов.- М. : Высшая школа, 1963.
2. Леута О. І. Старослов'янська мова : підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. - К. : Вища школа, 2001, 2004.
3. Супрун А.Е. Введение в славянскую филологию: учеб. пос. для филол. спец. ун-тов. - Мн.: Высш. шк., 1989. – 480с.
4. Хабургаев Г. А. Старославянский язык : учеб. для пед ин-тов по спец. «Рус. яз. и лит.». - М. : Просвещение, 1986.
5. Хазагеров Г.Г. Введение в русскую филологию: учеб. пос. - Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 205с.
6. Юсип-Якимович Ю. В. Старослов'янська мова. Модульний курс : навч. посібник. - К. : Знання, 2009.

Допоміжна

1. Біленька-Свистович Л. Церковнослов'янська мова: підручник зі словником для духов. навч. закл. / Л. Біленька-Свистович, Н. Рибак. – К.: Криниця, 2000. – 335 с.
2. Иванов В.В. Исторический комментарий к занятиям по русскому языку в средней школе: пособие для учителей / В.В. Иванов, З.А. Потиха. – М.: Просвещение, 1978. – 159 с.
3. Иеромонах Алипий (Гаманович). Грамматика церковнославянского языка / Иеромонах Алипий (Гаманович). – М., 1991.
5. Илиади А.И. Основы славянской этимологии / А. И. Илиади. – К.: Довіра, 2005. – 270 с..
6. Истрин В.А. 1100 лет славянской азбуки / В.А. Истрин. – М.: Изд. АН СССР, 1963. – 180 с.
7. Лучик В.В. Вступ до слов'янської філології: підручник / В.В. Лучик. – К.: В «Академія», 2008. - 344 с.
8. Славянские древности (Этногенез. Материальная культура Древней Руси): сб. научн. трудов. – К.: Наукова думка, 1980. – 180 с.
9. Суржикова Н.Я. Как делаются слова / Н.Я. Суржикова. – М.: Рус. яз., 1988. – 160 с.

10. Феллер М. Как рождаются и живут слова / М. Феллер. – М.: Просвещение, 1964. – 196 с.
11. Янко-Триницкая Н.А. Русская морфология / Н.А. Янко-Триницкая. – М.: Рус. яз., 1989. – 236 с.

Словники

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М.: Сов. энциклопедия, 1966. – 606 с.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 тт. / В.И. Даль. – М.: ОЛМА-ПРЕСС; ОАО ПФ «Красный пролетарий», 2004.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В.Н. Ярцевой. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. / М. Фасмер; Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачёва. – 4-е изд., стер. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003.
5. Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка / Г.П. Цыганенко. – К.: Рад. шк., 1989. – 511 с.

16. Інформаційні ресурси

№ п/п	Найменування фахового періодичного видання	Роки надходження
1.	n Journal of Linguistics	2008 – 2019; режим доступу: https://doaj.org/toc/2312-9212?source
2.	n Language Studies	2008 – 2019 режим доступу: https://doaj.org/toc/2618-8171?source
3.	n Linguistic Bulletin	2015 – 2019 режим доступу: https://doaj.org/toc/2618411-2968?source
4.	Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету	2011 – 2019; режим доступу: http://journal.kdpu.edu.ua/filstd
5.	Вопросы филологии	2011 – 2016; режим доступу: http://www.gaudeamus.ru/rus/journal_voprfilolog.htm
6.	Филологические науки	2011 – 2016; режим доступу: http://www.gramota.net/materials.html
7.	Словесность. Культура	2011 – 2016; режим доступу: http://publishing-vak.ru/archive/philology.htm